

ELITY ZIEMI HALICKIEJ I WOŁYŃSKIEJ W CZASACH ROMANOWICZÓW (ok. 1205 – 1269)

ТОМ II

МОНОГРАФІЄ

Pracowni Badań
nad Dziejami Rusi

Uniwersytetu
Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy

посланіе прихораша. вѣнцѣ дѣи. гонимом.

ADRIAN
JUSUPOVIĆ

AVALON

ELITY ZIEMI HALICKIEJ I WOŁYŃSKIEJ
W CZASACH ROMANOWICZÓW (1205–1269)

Том 2

2013

МОНОГРАФІЇ

Pracowni Badań
nad Dziejami Rusi

Universytetu Kazimierza
Wielkiego w Bydgoszczy

■ ADRIAN JUSUPOVIĆ

■ ELITY ZIEMI HALICKIEJ

I WOŁYŃSKIEJ W CZASACH
ROMANOWICZÓW

(ok. 1205 – 1269)

STUDIUM PROZOPOGRAFICZNE

KOMITET REDAKCYJNY SERII

Dariusz Dąbrowski (Bydgoszcz),

Konstantin Erusalimskij (Moskwa),

Marta Font (Pecz)

Djura Hardi (Nowy Sad),

Aleksandr W. Majorow (Petersburg),

Jan Tęgowski (Białystok),

Leontij Wojtowycz (Lwów)

ELITY ZIEMI HALICKIEJ
I WOŁYŃSKIEJ W CZASACH
ROMANOWICZÓW (1205–1269).
STUDIUM PROZOPOGRAFICZNE

ADRIAN JUSUPOVIĆ

AVAlON

Książka wydana przy współpracy Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk

Redakcja i korekty

Katarzyna Kowalska

Projekt okładki i stron tytułowych

Studio PIWNICA

Na okładce:

Fragment miniatury z Latopisu Radziwiłłowskiego z XV wieku (całość w zbiorach Rosyjskiej Akademii Nauk)

Copyright by Adrian Jusupović, Kraków 2013

Wydawnictwo AVALON

ISBN 978-83-7730-300-9

A

Zamówienia przyjmuje

Wydawnictwo AVALON T. Janowski Sp. j.

ul. Fiołkowa 4/13 • 31-457 Kraków

tel. +48 606 750 749

zamowienia@wydawnictwoAVALON.pl

www.wydawnictwoAVALON.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
-------------	----

Część I.

Założenia badawcze	21
--------------------------	----

Rozdział 1.

<i>Kronika halicko-wołyńska</i> jako źródło do badań prozopograficznych	23
1.1. Stan badań nad <i>Kroniką halicko-wołyńską</i>	24
1.2. Chronologia <i>Kroniki halicko-wołyńskiej</i>	30
1.3. Wiarygodność <i>Kroniki halicko-wołyńskiej</i>	34
1.4. Terminologia urzędnicza <i>Kroniki halicko-wołyńskiej</i>	37

Rozdział 2.

Problemy indywidualizacji postaci w narracji <i>Kroniki</i>	60
2.1. Imiona	62
2.2. Patronimiki	69
2.3. Imiona i patronimiki – niekonsekwencja autorów <i>Kroniki halicko-wołyńskiej</i>	73
2.4. Przydomki i przezwiska	74

Rozdział 3.

Struktura biogramów	79
3.1. Imię, patronimik, przydomek, przezwisko i określenie, z którym występuje bojar w źródle	79

3.2. Przynależność danej osoby do kategorii bojarów „uprzywilejowanych źródłowo” lub „nieuprzywilejowanych”	81
3.3. Kariera	81
3.3.1. Posiadane dobra oraz pochodzenie społeczne	82
3.3.2. Status społeczny.....	86
3.3.3. Kontakty i powiązania elity urzędniczej.....	88
3.3.4. Służba na dworze władcy.....	88
3.4. Podsumowanie biogramu.....	90
3.4.1. Przybliżona data narodzin.....	90
3.4.2. Starszeństwo	93
3.4.3. Data i miejsce śmierci.....	94
3.4.4. Powiązania rodzinne	95

Część II.

Biogramy elity ziemi wołyńskiej i halickiej.....	99
1. Aktai / Актаи.....	101
2. ciwun szjumawiński/szumljański Aleksander / Олександр тивоунь Шюмавинський	102
3. dworski Andrzej / Андреи.....	103
4. Andrzej / Андрей на двое будушу	109
5. otrok Andrzej / отрок Андрей.....	110
6. Arbuzowicze / Аръбузовичи/Яръбузовичи	112
7. Borys / Борись.....	113
8. Borys Meżibożskij / Борись Межибожьскый	114
9. Czuchma (Czuchoma) / Чюхома	115
10. Dawid Wyszatycz / Давыд Вышатичь	116
11. Demjan / Демьянь.....	118
12. Deonisij/Dionizy Pawłowicz / Деонисий Павловичь.....	125
13. Dobrogost / Доброгост	127
14. Dobrosław Sudicz / Доброславь Судьичь	128
15. Dobrynja / Добрынин	134
16. Dymitr / Дмитръ	135
17. Dzierżykraj Wołodysławicz / Держикрай Володиславичь.....	138
18. Filip / Филип	139
19. Fiodor Dymitrowicz / Федоръ Дмитровичь	142
20. Gawrył Dusziłowicz / Гаврил Душиловичь	143

21. Gawrył Iworowicz / Гаврило Иворович	145
22. Gleb / Глебъ	146
23. Gleb Potkowicz / Глебъ Потковичъ	147
24. Gleb Sudyłowicz / Глебъ Судиловичъ	148
25. Gleb Wasylewicz / Глебъ Василевичъ	150
26. Gleb Zeremiejewicz / Глебъ Зеремеевичъ	151
27. Grzegorz Wasylewicz / Григор Василевич	157
28. Ilja (Elias) Szczepanowicz / Илья Щепановичъ	163
29. Iwan (Jan) Dymitriowicz / Иванъ Дмитреевичъ	164
30. Iwan (Jan) Michałkowicz / Иванъ Михалковичъ	165
31. Iwanko (Janek) Stanisławowicz / Иванко Станиславичъ	168
32. Iwor Molibożicz / Иворъ Молибожичъ	169
33. Izebołk / Изеболкъ	170
34. Jakow (Jakub) Markowicz / Яков	171
35. Jan / Ян	173
36. Janiec / Янец	174
37. Jaropełk / Ярополкъ	175
38. Jarun* / Ярон, Ярунь	176
39. Jawołod / Яволодъ	179
40, 41. Jerzy [włodzimierski] i tysięcznik przemyski Jerzy / Юрьи	180
40. Jerzy [włodzimierski] / Юрьи	182
41. tysięcznik przemyski Jerzy / Юрьи	183
42. Jerzy Janiewicz / Юрьи Яневичъ	184
43. Jerzy Prokopicz/ Прокопчыч Юрья	184
44. Jerzy Witanowicz / Юрый Витановичъ	185
45. Jurgij (Jerzy) Domamergic / Юрьи (Юрьи) Домамеричъ	186
46. Klim Christinicz / Климъ Хръстиничъ	192
47. Klimiāt (Klimont) / Климѣт	193
48. Konstanty Położiśiło / Костянтинъ/Коснятин	194
49. Ławrientij (Wawrzyniec) / Лаврентей	197
50. Łazor (Łazarz) Domażurec / Лозорь/Лазорь Домажирецъ	198
51. wojewoda połowiecki Łazor (Łazarz) / Лазоръ	199
52. Łuka (Łukasz) Iwanowicz / Лука Иванович	201
53. Maciej / Марей	202
54. Michał / Михайло	202

55. Michałko Glebowicz zwany Skuła / Михалко Глебовичъ zwany Скула	203
56. Mikifor / Микифоръ	204
57. Mikuła / Микула.....	205
58. Milej / Милей	206
59. piastun Mirosław / Мирославъ-дядька	210
60. Mirosław [halicki] / Мирославъ	217
61. Moisi/Mojisiej (Mojżesz) / Моиси.....	221
62. Molibogowicze / Молибоговидьчъ/Молибоговичи	222
63. Monczuk / Мончюкъ.....	225
64. Mstibog / Мстьбогъ.....	226
65. Mścisław / Мьстиславъ.....	227
66. Nezdil / Нездил	228
67. Nezdilowa / Нездилова	229
68. Oleksy Orieszko / Олексы Орешька	230
69. Paweł / Павел	231
70. Perenezko / Перенежко	232
71. Preibor / Преиборъ.....	233
72. Racisław Juriewicz / Ратиславъ Юрьевичъ.....	234
73. Semen (Siemion) Ołujewicz / Семен Олуевичъ / Семьонъ Олуевичъ.....	235
74. Semjun (Siemion) Kodninskij / Семьона Кодьниньск	236
75. Semjunko (Siemionko) Rudy / Семьонко Чермный.....	238
76. Stanisław Mikulicz / Станиславъ Микуличъ	240
77. Stepan (Stefan) / Степанъ	241
78. Stepan (Stefan) Rodiwicz zwany Mieduszniak / Степан Медушник / Степан Родивич	242
79. Sudysław (Sędzisław) / Судислав.....	243
80. Sudysław (Sędzisław) Ilicz / Судислав Ильюч	262
81. Szelw / Шелв, Шьльв	263
82. Wasylko Gawryłowicz / Василко Гавриловичъ.....	264
83. Węczesław (Więcesław, Waclaw) Thusty/Włodzimierski / Вжчеславъ Тольстыи/Володимерьскый.....	267
84. Wołdrys / Вольдрись	270
85. Wołodysław [halicki] / Володиславъ.....	272
86. Wołodysław Juriewicz / Володиславъ Юрьевичъ	272

85. Wołodysław [halicki] / Володиславъ	274
86. Wołodysław Juriewicz / Володиславъ Юрьевичъ	275
87. Wołodysław Kormiliczicz / Володислав Кормиличичъ	276
88. Wołodysław Witowicz / Володиславъ Витовичъ	288
89. Worotisław (Wrocisław, Warcisław) / Воротиславъ	288
90. Wyszata / Вышата	289
91. Zbysław Stanisławowicz / Збыславъ Станиславичъ	290
92. Zernko / Зернько	292
93. Żelisław / Желиславъ, Жилиславъ	293
94. Żyrosław / Жирославъ	298
95. Żyrosław [halicki] / Жирославъ	299
Zakończenie	305
Aneks	
Czy Cyryl pieczętnik jest tożsamy z metropolitą kijowskim Cyrylem II?	313
Аннотация	317
Bibliografia	321
Indeks osobowy	337
Indeks geograficzny	349

WSTĘP

Wyjątkowa pozycja polityczna bojarstwa halickiego w XIII w. została za-uwazona już w pracach syntetycznych historyków drugiej połowy XIX w. Jej wzmocnienie wiązali oni z dziejami księstwa i dynastii tam panującej w XII w. Przebieg rządów Włodzimierza Wołodarewicza i jego potomków w księstwie halickim od końca lat 40 XII w. do około 1198 r., uważali za przyczynę ukształtowania się i wzmocnienia miejscowych elit. Książę nie posiadając odpowiedniej ilości synów, którzy mogliby rządzić w ważniejszych ośrodkach miejskich jego ziem, przekazywał je w zarząd bojarom chcąc sprawnie nimi władać. Ci z czasem zyskali nie tylko wpływy w miejscowym społeczeństwie, ale także rozszerzyli swoje dziedziczne włości. Rozwój ekonomiczny oraz uzyskana pozycja społeczna spowodowała, że w większym stopniu niż w pozostałych dzielnych księstwach, ta grupa miała wpływ na miejscową i zagraniczną politykę księcia, stając w gruncie rzeczy w obronie własnych interesów ¹.

¹ M. Smirnov, uważał, że była zasadnicza różnica między bojarami halickimi a pozostałymi ziem ruskich. Miejscowi książęta nie zmieniali książęcych udziałów. „Ta niepodzielność państwową, spowodowała oczywiście, umocnienie i wzmocnienie [bojarstwa], a w konsekwencji skonsolidowanie siły i znaczenia tej warstwy, która była głównym pomocnikiem książąt w ich działaniach, a mianowicie warstwy bojarskiej”. Procesowi umacniania bojarów halickich sprzyjał fakt, że stali się oni bogatymi właścicielami ziemskimi, którzy zajmowali najważniejsze stanowiska oraz rzadko spotykana sytuacja w pozostałych księstwach ruskich przechodzenia rządów z ojca na syna (por.: М. Смирнов, *Судьбы Червоной или Галицкой Руси до соединения ея с Польшей*, СПб 1860, s. 112–115). W. Kluczewskij, napisał, że „halickie księstwo należało do liczby tych księstw ruskich znajdujących się na obrzeżu, które wcześniej wybiło się z kręgu księstw, gdzie panował kolejkowy porządek książęcych rządów, stając się odkrojonym kawałkiem z rodziny ru-

Wspomniana wyjątkowa pozycja bojarstwa halickiego w XII i XIII w. i związany z nią konflikt z książętami i bojarstwem księstw ościennych, stała się przedmiotem pogłębionych badań analitycznych. W klasycznych pracach Michaiła Hruszewskiego oraz Włodzimierza Paszuty dotyczących dziejów Rusi Halicko-Wołyńskiej, wiele miejsca zostało poświęcone elitom omawianego obszaru². Powstały studia dotyczące stricte tego problemu: kilkadziesiąt artykułów i książek³

szych księstw. Tam bojarstwo ukształtowało się w liczną i potężną klasę, która z powodzeniem konkurowała z księciem i zdecydowanie nad nim triumfowała. Można zauważyć, że bojarstwo starało się tam doprowadzić księcia do takiej sytuacji, żeby on tylko panował, a nie rządził, oddając rzeczywiste rządy krajem w ręce bojarów” (por.: В. О. Ключевский, *Боярская дума Древней Руси*, М. 1902, s. 68–70). D. Bagaliej, uważał, że siła bojarstwa halickiego leży w małej liczbie członków halickiej książęcej dynastii, w konsekwencji czego władanie ziemią przeszło w ręce bojarów, a nie książęcych synów jak w innych księstwach ruskich. Nawet w głównych miastach rządili bojarzy. „W konsekwencji czego oni umocnili swoje wpływy na stanowiskach, stając się dziedzicznymi władcami, raczej w znaczeniu ziemskich, aniżeli książęcych mężów. Tam i posiadali swoje dobra” (por.: Д. И. Багалей, *Русская история*, т. 1, М. 1914, s. 262).

² М. Грушевський, *Історія України-Руси. До року 1340*, т. 3, Київ 1993; І. Крип'якевич, *Галицько-Волинське князівство*, Львів 1999; В. Т. Пашуто, *Очерки по истории галицко-волинской Руси*, М. 1950; В. Włodarski, *Polska i Ruś. 1194–1340*, Warszawa 1966.

³ М. Кордуба, *Суспільні верстви і політичні партії в Галицкім князівстві до половини XIII стол.*, ЗНТШ 31–32, 1899; М. Грушевський, *Галицьке боярство XII–XIII в.*, в: Михайло Грушевський. *Серія історичні студії та розвідки (1895–1900)*, т. 6, Львів 2004; К. А. Софроненко, *Общественно политический строй Галицко-Волинской Руси XI–XIII вв.*, М. 1955; С. С. Пашин, *Галицкое боярство XII–XIII вв.*, „Вестник Ленинградского Университета 4”, сер 2, 1985; Д. В. Дильман, *Боярство и народное большинство галицкой земли в событиях первой половины XIII века*, „Вестник Челябинского Университета: серия 1” 2(10), 1999; А. В. Майоров, *Данил Романович и Галичане в канун татаро-монгольского нашествия*, в: *Исследования по Русской истории. Сборник статей к 65-летию профессора И. Я. Фроянова*, СПб 2001; М. Ф. Котляр, В. М. Ричка, *Княжий двір Південної Русі X–XIII ст.*, Київ 2008; Н. Ф. Котляр, *Князь, бояре и вече в Галицко-Волинской Руси*, в: „Древнейшие Государства Восточной Европы. Политические институты Древней Руси”, 2004, М. 2006; К. Група, *Bojarzy w Haliczu: koniec XII-I poł. XIII w.*, в: *Z dziejów średnio-wiecznej Europy Środkowo-Wschodniej. Fasciculi Historici Novi*, т. 2, pod red. J. Tyszkiewicz, Warszawa 1998; M. Bartnicki, *Elita polityczna księstwa halicko-włodzimierskiego w XIII w.*, „Ruthenica” 5, 2006; liczne artykuły А. М. Петрыка – poniżej podaje wybrane pozycje: А. М. Петрик, *Боярські політичні угруповання та їх роль у процесі становлення Галицько-Волинської держави*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 4, 2000; Idem, *До історії боярських родів Кормильчів, Доброславиців та Дядьковичів*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 5, 2001; Idem, *До історії боярства та боярських родів Перемишльської землі*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 6, 2002; Idem, *До*

oraz dwie prace doktorskie⁴. Mimo narosłej od czasów Michaiła Hruszewskiego tak okazałej ilościowo literatury, badacze ciągle krążą wokół tych samych zagadnień. Bojarzy występujący na kartach *Kroniki halicko-wołyńskiej* zostali przypisani do poszczególnych pokoleń, a ich dzieje opisano w sposób zbiorowy. Historyków z drobnymi wyjątkami bardziej interesuje działanie bojarów jako grupy i jego konsekwencje polityczne, niż skład osobowy należących do niej jednostek.

Opóźnienie badań genealogicznych na terenie byłych republik Związku Radzieckiego w stosunku do Europy Środkowej i Zachodniej, jest konsekwencją oddziaływania narzuconej ideologii Marksizmu-Leninizmu. Procesy historyczne ujmowane w kategorii walki klas nabrały charakteru bezosobowego. Generalnie nie należało pisać o jednostkach, chyba że o Stalinie, Leninie czy innych ojcach socjalizmu. Ten model zbiorowego myślenia o procesach społecznych odcisnął piętno nie tylko na pracach sprzed 1990 r., ale i po tym okresie.

Potrzeba badań prozopograficznych nad bojarami ruskimi w okresie X–XIV w. została dostrzeżona już w XIX w. Uważano, że lepsze poznanie elit będzie pomocne w rozwiązaniu problemu dziedziczności tytułu w średniowieczu przez jej członków⁵, a także w ustaleniu składu drużyny książęcej⁶. Badano również związki rodzinne na podstawie *Powieści Minionych Lat*⁷ oraz genealogicz-

питання становлення боярських родів у період княжіння династії Романовичів, в: *Король Данило Романович і його місце в українській історії. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Львів, 29–30 листопада 2001 р.)*, Львів 2003; Idem, *Бояри та церква Галичини й Волині крізь призму літописних та археологічних досліджень*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 7, 2003, Idem, *Боярство Белзької землі в контексті суспільно-політичного розвитку Галицько-Волинської держави*, „Белз і Белзька земля. Науковий збірник” 1, 2004; Idem, *Ідеологія галицького боярства та її вплив на трансформацію Галицько-Волинської держави*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 8, 2004; Idem, *Угорська партія в контексті політичного розвитку Галицько-Волинської держави*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 9, 2005.

⁴ С.С. Пашин, *Боярство и зависимое население Галицкой (Червоной) Руси XI–XV вв*, Л. 1986; Т. В. Беликова, *Княжеская власть и боярство Юго-Западной Руси в XI начала XIII вв*, Л. 1990.

⁵ М. Погодин, *Исследования замечания и лекции о русской истории*, т. 7, М. 1856, s. 92–101.

⁶ С.М. Соловьев, *История России с древнейших времен*, кн. 1, М. 1959, ss. 369–370, 409–410, 525–527, 628–630.

⁷ Пор.: А.А. Шахматов, *Разыскания о древнейших русских летописных сводах*, СПб 1908, ss. 99–105, 370–378; Д.С. Лихачев, „Устные летописи” в составе „Повести

ne powiązania nowogrodzkich posadników⁸. Powstały również prace podsumowujące stan badań, w których autorzy postulowali między innymi o zbieranie materiału genealogicznego, który mógł pomóc w lepszym poznaniu formowania się klas społecznych, warstw ziemian, wykształcania się państwowego aparatu, a także idei społeczno-politycznych⁹. Pionierską próbę studiów prosopograficznych podjął Jukka Korpela. Autor zebrał między innymi wzmianki o książętach, bojarach, kupcach oraz duchowieństwie Rusi Kijowskiej w dostępnym materiale źródłowym do śmierci Włodzimierza Monomacha: zarówno z *Powieści Minionych Lat*, jak i z przekazów łacińskich oraz sag itd.¹⁰ Sformułowane przez niego założenia metodyczne nie znalazły szerszej kontynuacji¹¹. Wyjątek stanowią studia nad elitami Nowogrodu, które wychodzą w serii *Новгородские грамоты на бересте* (t. 1–11)¹².

Tymczasem w *Kronice halicko-wołyńskiej* znajdują się nie tylko informacje pokazujące siłę polityczną jaką stanowili bojarzy jako grupa, lecz także ich imiona, które indywidualizowały jednostki spośród ogółu. Dalsza identyfikacja konkretnych osób w dostępnej bazie źródłowej oraz analiza przekazów do-

Временных Лет”, „Исторические Записки” 17, 1945, s. 201–224. Omówienie literatury zob.: A. Poppe, *Ze studiów nad najstarszym latopisarstwem ruskim. Sweneld – ojciec Mścizy, czy Sweneld – ojciec zemsty?*, „Studia Źródłoznawcze” 41, 1971, s. 85–101.

⁸ И.И. Григорич, *Исторический и хронологический опыт о посадниках новгородских*, М. 1821; Д. И. Прозоровский, *Новые разыскания о новгородских посадниках*, СПб 1892; В.Л. Янин, *Новгородские посадники*, М. 1962.

⁹ М.Е. Бычкова, *Генеалогия в советской исторической литературе*, „Вспомогательные Исторические Дисциплины” 7, 1976, s. 48. Por.: М.Б. Свердлов, *Генеалогия в изучении класса феодалов на Руси XI–XIII вв.*, „Вспомогательные Исторические Дисциплины” 11, 1979, s. 222–237. Omówienie literatury zob.: А.А. Кузмин, *Роль генеалогических исследований в изучении древней Руси*, „Древняя Русь” 2 (8), 2008, s. 55–61, podsumowuje badania genealogiczne w Związku Radzieckim oraz po jego rozpadzie, wskazując między innymi na braki w indywidualnym podejściu do bojarstwa oraz w metodyce badań. Zob.: А. Юсупович, *Причинки до просопографії еліти Галицької і Володимирської земель (1205–1269). Проблеми індивідуалізації постатей*, „Записки НТШ” 260, 1, Львів, 2010, s. 86–104.

¹⁰ J. Korpela, *Beiträge zur Bevölkerungsgeschichte und Prosopographie der Kiever Rus' bis zum Tode von Vladimir Monomach*, Jyväskylä 1995.

¹¹ Opublikowana niedawno praca А.А. Кузмина, *Формирование, генеалогия и персональный состав боярства тверского великого княжества в XIII–XV вв. Часть I*, „Проблемы Источниковедения” 1 (12), 2006, s. 108–166, poświęcona elitom twerskim XIII–XV w., utrzymana jest w tradycyjnym duchu ujęć zbiorowych.

¹² Por.: zakończenie do rozdziału I.2.

tyczących poszczególnych bojarów pozwala na rekonstrukcję ich dziejów, a w konsekwencji na pokazanie roli w lokalnej, a także międzynarodowej polityce.

Nim przejdę do części dotyczącej założeń pracy, wypada bym odpowiedział na pytanie, co rozumiem pod pojęciem elita. Próby ujęcia tego problemu w uniwersalne ramy od dawna podejmowane są w literaturze. Wyróżnia się „elitę urzędniczą”¹³, elitę władzy, czy też elitę polityczną¹⁴. Do tej ostatniej zalicza się zarówno popleczników władcy, jak i opozycjonistów. Należy jednak pamiętać, że *Kronika halicko-wołyńska* miała przede wszystkim w sposób panegiryczny opisać dzieje Romanowiczów. W tego typu konstrukcji historiograficznej jest niewiele miejsca dla osób przypadkowych i nieważnych. Jeżeli w tekście pada imię postaci i jeśli znajduje ona swoje zindywidualizowane miejsce w spisanej historii, to stwierdzenie takiego faktu „źradowego” niekiedy zupełnie wystarcza, żeby sytuować daną osobę wysoko w hierarchii społecznej. W ostatecznym rozrachunku to kronikarz decydował o zaliczeniu do „elity”, albo skazywał na *damnatio memoriae*. Takie ujęcie *a priori* implikuje przynależność wymienionych osób w przekazach kronikarskich do najbardziej wpływowej grupy społeczeństwa.

Celem pracy jest odtworzenie dziejów poszczególnych członków elity ziemi halickiej i wołyńskiej w okresie 1205–1269 na podstawie dostępnego materiału źródłowego oraz zaproponowanie rozwiązań metodycznych w pracy na materiale latopisarskim i kronikarskim. Osobnym zagadnieniem poruszonym w niniejszym studium, jest problem zasadności stereotypów historiograficznych zaprezentowanych w pierwszych dwóch akapitach wstępu. Szczególnie dotyczy to zakorzenionego przeświadczenia o wyjątkowej pozycji bojarstwa halickiego na tle pozostałych udzielnych księstw ruskich.

¹³ A. Marzec, *Urzędnicy małopolscy w otoczeniu Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego (1305–1370)*, Kraków 2006, s. 13, jako pierwszy użył terminu „elita urzędnicza”. Jak słusznie zauważył, urzędnicy ziemscy, dworscy i kancelaryjni stanowią jedynie wyraźnie uchwytną źródłowo grupę, która może zostać bez obaw określona mianem elity. Л.В. Минникова, *Сюзеренитет-вассалитет в домонгольской Руси*, Ростов 2007, s. 220, uważa, że nawet jeżeli przed daną osobą nie ma określenia „tysięcznik” czy „wojewoda”, to i tak należy widzieć w niej książęcego wasala.

¹⁴ Zestawienie literatury zob.: I. Pietrzyk, *Elita władzy w księstwie opolskim do drugiej połowy XIV wieku*, w: *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, pod red. W. Iwańczaka i J. Smółucha, Katowice 2010, s. 268–282.

Okres, w którym przeprowadzono kwerendę został zawężony do lat życia Daniela i Wasylka Romanowiczów (1205–1269). Takie ramy chronologiczne mają rzeczowe uzasadnienie. Po śmierci młodszego syna Romana Mściśławowicza doszło do podziału ziemi halickiej i wołyńskiej między synów Daniela i Wasylka. *Kronika halicko-wołyńska*, która jest podstawowym źródłem do dziejów elit tych terenów, była kontynuowana na dworze Włodzimierza Wasylkowicza we Włodzimierzu, co powoduje drastyczne zachwianie równowagi w ilości wzmiankowań bojarstwa halickiego i wołyńskiego, na niekorzyść pierwszej grupy.

W tytule pracy celowo użyłem sformułowania elity ziemi halickiej i wołyńskiej, gdyż taką formę uznałem za najbardziej neutralną dla opisywanego okresu. Jak pokazuje analiza *Kroniki halicko-wołyńskiej* kronikarz utożsamiał mieszkańców księstwa halickiego z jego głównym ośrodkiem Haliczem, niezależnie od tego czy faktycznie w nim mieszkali¹⁵. Widać to najlepiej w przekazie zapisanym w *Latopisie Hipackim* pod rokiem 6737, w którym czytamy: „przyszedł Demjan ze wszystkimi bojarami halickimi – z Miroslawem [halickim]¹⁶, z Wołodysławem i innymi bojarami halickimi”¹⁷. Demjan podążył wówczas z Poniżia do Daniela Romanowicza, który oblegał Halicz i zapewne po drodze zebrał „bojarów halickich” popierających rządy starszego syna Romana Mściśławowicza na tym terenie. Analogiczna sytuacja dotyczy Wołynian¹⁸. Należy jednak zaznaczyć, że ziemia wołyńska uległa znacznie większemu rozdrobnieniu terytorialnemu niż halicka. W okresie 1189/1199–1205 r., jak słusznie zauważył Vitaliy Nagirnyy, można mówić o księstwie halicko-włodzimierskim, którego wpływy rozciągały się na księstwa bełskie, peresopnickie, łuckie, a nawet na księstwo kijowskie. Po śmierci księcia Romana Mściśławowicza sprawa stała się bardziej złożona, ponieważ walki o jego spuściznę doprowadziły do dalszych podziałów. Wyodrębniło się księstwa dźwinogrodzkie, przemyskie, trembowelskie. Od lat 30 możemy mówić o dwóch ośrodkach politycznych: wołyńskim i halickim. Ostateczne zjednoczenie tych ziem nastąpiło wraz z bitwą jarosław-

¹⁵ I. Frojanov i A. Ju. Dvornichenko, pod terminem „Haliczanie” rozumieją wojów halickiej ziemi, a nie tylko mieszkańców Halicza. Zob.: И. Я. Фроянов, А. Ю. Дворниченко, *Города – государства Древней Руси*, Л. 1988, s. 154. Por. Т. Вилкул, «Люде» и князь в конструкциях летописцев XI–XIII вв., Київ 2007, s. 85–86.

¹⁶ Por.: biogram Miroslawa halickiego.

¹⁷ „И приде же Дьямянь со всеми бояры Галичкими, со Милославомъ и со Володиславомъ и со многими бояры Галичкими” – *ПСРЛ*, т. 2, kol. 759.

¹⁸ Por.: *ПСРЛ*, т. 2, kol. 741.

ską 17 sierpnia 1245 r. i aż do 1264 r. mamy do czynienia z księstwem halicko-wołyńskim, w którym rządzą Daniel i Wasylko Romanowicze. Obaj bracia prowadzili wspólną politykę wewnętrzną i zagraniczną, mimo formalnego podziału ziem. Daniel sprawował rządy z Chełma, zaś jego brat z Włodzimierza. Okres ten należy uznać za diarchię synów Romana Mściśławowicza. Wraz ze śmiercią Daniela ten system władzy się rozpadł. Jego dzieci otrzymały własne księstwa¹⁹. Wewnętrzny podział omawianego terenu został pogłębiony wraz ze śmiercią Wasylka Romanowicza. Posłużenie się zatem określeniem elity ziemi halickiej i wołyńskiej jest pewnym uproszczeniem, przyjętym dla zbiorczego określenia przedmiotu rozważań.

W osobnym artykule zamierzam opisać rolę kleru w omawianym okresie. W niniejszym studium niewiele miejsca poświęciłem także bojarom halickim, z wyjątkiem postaci wspomnianych w *Kronice halicko-wołyńskiej*, którzy otrzymali nadania na terenie Węgier od tamtejszych władców. Problemem tym szerzej zamierza się zająć Myrosław Wołoszczuk, badacz z Iwano-Frankiwska, który opublikował już kilkanaście wnikliwych prac poświęconych temu zagadnieniu²⁰. Nie podjąłem również zjawiska książąt służebnych, które w moim przekonaniu wymaga osobnego, pełniejszego opracowania.

Chcąc zrealizować powyższe założenia, podzieliłem pracę na dwie części: metodyczno-źródłoznawczą oraz analityczną. Pierwsza składa się z trzech rozdziałów, w których kolejno omawiam takie zagadnienia jak: *Kronika halicko-wołyńska* jako źródło do badań prozopograficznych, problemy indywidualizacji postaci pojawiających się w *Kronice halicko-wołyńskiej* oraz strukturę biogramów. Druga część zawiera biogramy poszczególnych członków elit ziemi halickiej i wołyńskiej, wzmiankowanych na kartach *Kroniki halicko-wołyńskiej* od śmierci księcia Romana Mściśławowicza pod Zawichostem w 1205 r. do śmierci jego syna księcia Wasylka Romanowicza w 1269 r..

¹⁹ V. Nagirnyy, *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198/99–1264*, Kraków 2011, s. 10–12.

²⁰ Nr.: M.M. Волощук, «Вокняжение» галицьке Володислава Кормилчича (1210–1214 рр., з перервами). Міфи і реальність, w: *Historické štúdie k životnému jubileu Zuzany Ševčíkovej*, Bratislava 2009; Idem, Володислав Кормилчич: Венгерская бытность 1214–1232 г., „Древняя Русь” 3 (37), 2009; Idem, Доброслав Суддич. Спроба біографічного нарису, „Карпати. Людина, етнос, цивілізація” 2, 2010, Idem, *Ruthenes in regnum Hungariae (XI-перша половина XIV ст.)*. Дискусії та пошуки, „Україно-Угорські Етюди” 1, 2010, s. 142–162.

Jak zostało wyżej wspomniane w dotychczasowej literaturze przedmiotu jedynie sporadycznie poświęcono uwagę indywidualnym losom niektórych członków elit ziemi halickiej i wołyńskiej²¹. Dotyczy to jednak osób, które w istotny sposób wpłynęły na dzieje księstwa, jak choćby Wołodysław Kormiliczicz. Jednak nawet wówczas okazuje się, że ich życie zostało opisane wybiórczo, niewyczerpując dostępnej bazy źródłowej. Z taką sytuacją spotykamy się w monografii Aleksandra Majorova²², w której autor pominął dokumenty węgierskie²³ dotyczące Wołodysława Kormiliczicza²⁴, mimo że wykorzystał je już Włodzimierz Paszuto²⁵.

Baza źródłowa do badań prozopograficznych bojarstwa ziemi halickiej i włodzimierskiej w okresie 1205–1269 nie została dotychczas wystarczająco wyeksploatowana. Najbardziej zasobną w informacje na interesujący nas temat jest *Kronika halicko-wołyńska* zachowana w dwóch redakcjach: „Hipackiej”

²¹ O rodzinie Kormilicziczów zob.: A. B. Майоров, *Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община*, СПб-б 2001, s. 408–436; O. Мазур, *Володислав Кормильчич: шлях до княжого столу*, „Дрогобицький краєзнавчий збірник” 6, 2002, s. 118–129; O. Прицак, *Коли і ким написано «Слово о полку Ігоревім»*, Київ 2008, s. 139–162; M. Волошук, «Вокняження» галицьке Володислава Кормильчича (1210–1214 рр., з перервами). Мифи і реальність, w: *Historické tnie k životnému jubileju Zuzany Ševčíkovej*, Bratislava 2009, s. 99–110; o Żyrosławie: A. Толочко, *О галицком боярине Жирославе, его венце и убожестве*, „Ruthenica” 5, 2006, s. 252–255; o Sudysławie: M.M. Волошук, *До питання про етнічне та соціальне походження Судислава (Бернатовича?)*, „Думка. Прикарпатський Вісник НТШ” 3 (3), 2008, s. 127–141; A. Jusupović, *Вплив halickiego otoczenia książęcego na „władzę” w pierwszej połowie XIII w., na przykładzie Sudysława*, „Княжа Доба. Історія і культура” 5, 2011, s. 145–162; o Demjanie: I. Крип'якевич, *Де був Демян тисяцьким. Причинки до історії урядів в Галичині першої половини XIII в.*, „Записки Наукового Товариства імені Шевченка” 67, 1905, ks. 5, s. 1–3; o Dobrosławie Sudiczu: M. Волошук, *Доброслав Судич*, s. 20–31; o Mirosławie: A. Jusupović, *Mirosław-piastun i Mirosław halicki w przekazach Kroniki halicko-wołyńskiej*, w: *Actes Testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича* („Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність” 20, 2011), Львів 2011, s. 769–783.

²² A.B. Майоров, *Галицко-Волынская Русь*, s. 408–436.

²³ Znane są dwa dokumenty dotyczące Wołodysława Kormiliczicza. Na drugi zwrócił ostatnio uwagę Mirosław Wołoszczuk w: *Володислав Кормильчич*, s. 19–20

²⁴ Szczegółowy opis zob. w biogramie Wołodysława Kormiliczicza.

²⁵ B.T. Пашуто, *Очерки*, s. 141, zauważył, że w 1218 r. „Ladislao Rutheni”, którego powiązał z Wołodysławem Kormilicziczem, otrzymał winnice w Pagran od Andrzeja II.

i „Chlebnikowskiej”²⁶. Warto wspomnieć o *Nowogrodzkim pierwszym latopisie starszej i młodszej redakcji*²⁷, *Ławrentiejewskim Latopisie*²⁸ oraz dokumentach węgierskich²⁹. Nie można również zapomnieć relacji z podróży Dobryni Jądziejkowicza (późniejszego arcybiskupa Nowogrodzkiego), który w 1200 r. na dworze Aleksego III Angelosa spotkał poselstwo od Romana Mściśławowicza. Przewodził mu Twierdjata Ostromiricz, do pomocy zaś przydzielono mu Niedana, Dmażira (Domażyra), Dymitra, Niegwara³⁰. Niełatwo powiązać ich jednak z osobami wymienionymi w *Kronice halicko-wołyńskiej*, aczkolwiek nie jest wykluczone, że Dmażir był ojcem Łazora Domażyrcy, Dymitr zaś Fiodora lub Jana. Utożsamianie Niegwara z Iwanem, Iworem czy też Janem jest natomiast mało prawdopodobne. Wiadomości uzupełniające i korygujące wspomniane przekazy, a niekiedy pozwalające na prawidłową identyfikację elit omawianego obszaru zawarte są w źródłach pisanych cyrylicą oraz tych z kręgu kultury łacińskiej, tak jak kroniki i dokumenty. Jednym z zasadniczych problemów pracy nad prozopografią elit księstw ruskich z okresu od XI do XIII w. jest niewystarczająca liczba, za wyjątkiem Nowogrodu, dokumentów. Sytuacja ta powoduje, że indywidualizacja postaci jest utrudniona, gdyż głównym źródłem wiedzy jest literacki tekst historiograficzny, w którym o uczestnikach wydarzeń wspomina się w sposób niesformalizowany, najczęściej z pominięciem precyzyjnej terminologii. Dla omawianego terenu materiał aktowy pojawia się w ostatniej ćwierci XIII w.

Należy na zakończenie zaznaczyć, że latopisy oraz kroniki w tego typu badaniach mają inną specyfikę niż materiał dokumentowy, w którym lista świadków pełni funkcję uwierzytelniającą stan prawny. Informacje w źródłach narracyjnych są selektywne i uzależnione przede wszystkim od wydarzeń związanych z księciem. Elita zgodnie z tą obserwacją pojawia się na marginesie opowieści o władcy. Jak pisał w XII w. Cyryl Turowski

²⁶ Szczegółowy opis i problemy związane z wykorzystaniem tego źródła zobacz w rozdziale 1 części I.

²⁷ *Новгородская первая летопись старшего и младшего извода*, w: *ПСРЛ*, t. 3, М. 2000.

²⁸ *Лаврентьевская летопись*, w: *ПСРЛ*, t. 1, М. 2000.

²⁹ *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Inde ab anno DCCCXV usque ad anno MCCXXXIV*, t. 1, pod red. R. Marsina, Bratislava 1971.

³⁰ *Книга Паломникъ. Сказанье мѣстъ святыхъ во Цареграде Антония Архієпископа Новгородского*, w: *Православный Палестинскій Сборникъ*, t. 17, cz. 3, СПб 1899, s. 15.

*Historycy i poeci, latopisarze i pieśniarze, uważnie śledzili wojny oraz bitwy między monarchiami, żeby wysławiać i wychwalać tych, którzy nieustraszenie walczyli za swojego cara, kto w walce nie pokazał pleców wrogom; tych należy rozślawić i wzmocnić pochwałami*³¹.

Winien jestem podziękowania wielu osobom, które wspierały mnie, motywowały i pomagały w podjętym trudzie studiowania elit ziemi halickiej i wołyńskiej. Byli to przede wszystkim moi bliscy: żona Monika, która była pierwszą czytelniczką i krytykiem, siostra Karina oraz rodzice Teresa i Henryk. Nie mniejsze wyrazy wdzięczności należą się mojemu promotorowi Prof. Sławomirowi Gawlasowi oraz Pani Kalinie Gawlas, którzy wspierali mnie radą oraz zawsze byli gotowi omówić ze mną problemy poruszone w pracy. Szczególne podziękowanie chciałbym złożyć Prof. Andrzejowi Poppe, na którego seminarium zacząłem poznawać warsztat historyka. Służył mi radą oraz konsultacjami również w czasie pisania rozprawy doktorskiej. Niezmiennie zobowiązany jestem wobec moich recenzentów Dr. hab. Dariusza Dąbrowskiego, który poświęcił swój czas, na niekiedy wielogodzinne rozmowy na jakże fascynujący temat, jakim są dzieje średniowiecznej Rusi oraz Dr. hab. Pawła Żmudzkiego. Obaj Badacze dokładnie przeczytali pracę i wskazali mi jej błędy i niedostatki. Za możliwość przedyskutowania poszczególnych kwestii oraz pomoc w zdobyciu niezbędnej literatury chciałbym złożyć wyrazy wdzięczności: Prof. Janowi Tęgowskiemu, Dr. hab. Andrzejowi Janeczkowi, Dr. hab. Konstantemu Jerusalskiemu, Prof. Leontijowi Voytovyczowi, Dr. hab. Tatjanie Vylkul, Prof. Aleksandrowi Majorowowi, Dr. hab. Oleksandrowi Gołowce, Dr. Mirosławowi Wołoszczukowi, Dr. Vitaliyowi Nagirnemu, Dr. Hieronimowi Grali, Dr. Markowi Janickiemu, Dr. Andriejowi Kuzminowi, Dr. Antonowi Voytence, Dr. Nazarovowi Zubaszewskiemu, Dr. Andrejowi Blanutse, Dr. Wiktorowi Temuszynowi oraz mgr. Andriejowi Stasiukowi.

³¹ Кирил Туровский, *Слово о Никейском соборе*, w: *Труды Отдела древнерусской литературы*, t. 15, М.-Л. 1958, s. 344.

CZĘŚĆ I

ZAŁOŻENIA BADAWCZE

KRONIKA HALICKO-WOŁYŃSKA JAKO ŹRÓDŁO DO BADAŃ PROZOPOGRAFIACZNYCH

Latopis Hipacki od chwili jego pierwszego wydania w 1843 r.³² zainteresował badaczy ze względu na bogactwo informacji dotyczących księstw południowo-zachodniej Rusi. Wydawcy zauważyli, że składa się on z dwóch części: *Powieści minionych lat* wraz z kontynuacją do 1200 r. oraz „latopisu o zachodnio-ruskich księstwach, znanego pod nazwą *Wołyńskiego* albo *Halickiego*, dochodzącego do 1292 r.”³³. Obecnie uważa się, że *Latopis Hipacki* składa się z trzech części: *Powieści minionych lat* (do roku 1117), *Latopisu Kijowskiego* (do roku 1198) oraz *Kroniki halicko-wołyńskiej* (od 1205 r. do 1292 r.). Szczególnie unikalne okazały się informacje zawartej w tzw. *Kronice halicko-wołyńskiej*. Nikołaj P. Daszkiewicz uważał ją za ważne źródło, ponieważ

*znajdują się w niej świadectwa osób żyjących w tamtych czasach. Niektórzy z nich, być może, brali nawet udział w opisywanych przez nich wydarzeniach. Byli wówczas blisko [księcia] Daniela [Romanowicza], cały czas z nim. (...). Latopis ten nie składa się z suchych, oderwanych rocznych zapisów rozmaitych wydarzeń, lecz ma charakter jednolity...*³⁴.

³² ПСРЛ, Т. 2, СПб 1843. W niniejszej pracy korzystam z petersburskiego wydania A.A. Szachmatowa z 1908 r. zamieszczonego również w serii ПСРЛ w t. 2.

³³ ПСРЛ, Т. 2, СПб 1843, s. 7–8.

³⁴ М. Н. Тихомиров, Развитие исторических знаний в Киевской Руси, феодально-раздробленной Руси и в Российском централизованном государстве (X–XVII вв.), w: Очерки истории исторической науки в СССР, т. 1, М. 1955, s. 63, udowodnił, że *Kronika halicko-wołyńska* to świecki zabytek piśmienniczy, o czym świadczą z jednej strony

Poza tym słusznie zauważył, że źródło to nie ma sobie równych pośród innych latopisów, ze względu na szczegółowość zawartych w nim informacji. Przy wszystkich jego zaletach, należy jednak pamiętać, że pierwotna redakcja nie miała rocznikarskiego układu³⁵. Należy zgodzić się z N. Daszkiewiczem, że mamy do czynienia z przekazem wyjątkowym, choć trudnym do analizy. Powstał on w wyniku wielu redakcji. Ustalenia dotyczące kręgu kulturowego i środowiska intelektualnego autorów są niezbędne dla właściwego odczytania narracji kronikarskiej.

1.1. Stan badań nad Kroniką halicko-wołyńską

Zachowany w dwóch redakcjach – XV-wiecznej Hipackiej oraz XVI-wiecznej Chlebnikowskiej – przekaz opisujący dzieje ziemi halickiej i włodzimierskiej w XIII w. jest ciągle przedmiotem sporu terminologicznego. Jedni nazywają go latopisem inni zaś kroniką dworską. W mojej opinii przekonująco wyjaśnił ów problem Dariusz Dąbrowski³⁶. W niniejszej pracy konsekwentnie używam nazwy: *Kronika halicko-wołyńska*. Nerozstrzygalnym problemem, moim zdaniem pozostaje osoba autora i liczba redakcji kroniki. Już w XIX w. powstawały najróżniejsze hipotezy związane z tymi zagadnieniami. Jedna z nich głosiła, że omawiane źródło składa się z dwóch części zredagowanych przez dwie różne osoby. Pierwsza część obejmuje okres od 6709 r. (zgodnie z układem rocznikarskim *Latopisu Hipackiego*), czyli od śmierci Romana Mścisławowicza pod Zawichostem, do opowieści o wyprawie Burundaja na Litwinów w 6768 r. Druga zaś od owej kampanii tumana tatarskiego do końca kroniki, tzn. do 6799 r. O ile pierwsza miała powstać na dworze Daniela Romanowicza, o tyle druga w otoczeniu Włodzimierza Wasylkowicza. Autor opisywanej tezy argumentuje, że liczba informacji dotyczących Daniela Romanowicza po wyprawie Burundaja gwałtownie maleje oraz pochwała starszego syna Romana Mścisławowicza jest

rzadkie i niesystematyczne informacje o życiu miejscowej cerkwi, z drugiej zaś częste wzmianki o książęcym dworze i związanymi z nim ludźmi.

³⁵ Н.П. Дашкевич, *Княжение Данила Галицького. По русскимъ и иностраннымъ известіямъ*, Київ 1873, s. 3–6.

³⁶ D. Dąbrowski, *Genealogia Mścisławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*, Kraków 2008, s. 23.

krótsza, co nie miałyby miejsca, gdyby pisał ją autor pierwszej redakcji, także nie pojawiłby się na pierwszym planie brat Daniela – Wasylko Romanowicz³⁷. Hipoteza ta została rozwinięta przez N. Daszkiewicza, który uważał, że *Kronikę halicko-wołyńską* pisały osoby świeckie, a być może fragmentami także duchowne. Wniosek ten wysnuł na podstawie analizy opisów bitewnych, których nie byłaby w stanie tak realistycznie opisać osoba duchowna³⁸. Zauważył także, że pierwszą część opisywanego zabytku piśmienniczego można nazwać „częścią latopisu, zajmującego się Danielem”³⁹. Poza tym uważał, że w czasie wojen w XIV w. spłonęły dokumenty XIII – wieczne⁴⁰, które przy pisaniu wykorzystywali autorzy *Kroniki halicko-wołyńskiej*⁴¹. Ponadto jego zdaniem redaktor „znał: [Jana] Malalasa w starobułgarskim przekładzie, Euzebiusza z Cezarei i innych chronografów oraz Homera, którego naśladował”⁴². Izidor Szaraniewicz uważał, że *Kronika halicko-wołyńska* powstała we Włodzimierzu Wołyńskim, na dworze księcia Włodzimierza Wasylkowicza i kontynuowana była za jego bratanka księcia Mściśława Daniłowicza. Świadczyć o tym mają wykorzystane w narracji dokumenty z archiwum książęcego. Ponadto podzielił on ten zabytek piśmiennictwa staroruskiego na następujące moduły, datowane według ery dionizyjskiej: 1) od 1205 do 1214 r.; 2) od 1214 do 1235 r. (śmierci Andrze-

³⁷ Н.И. Костомаров, *Лекции по русской истории*, ч. 1, СПб 1861, s. 50–51.

³⁸ Н.П. Дашкевич, *Княжение Данила Галицкого. По русским и иностранным известиям*, Киев 1873, s. 3–4, odrzuca tym samym hipotezę o duchownych autorach postawioną przez И. Лашнюков, *Очерки русской историографии и истории. Киевская летопись, Суздальский Сводъ, Галицко-волинская летопись*, „Университетские известия”, 1872, 5, s. 12–13.

³⁹ Ibidem, s. 4.

⁴⁰ Рог. С.С. Пашин, *Русские документы XII–XVII веков. Учебное пособие*, Тюмень 2006, s. 17, zauważa, że na Rusi do naszych czasów zachowało się 8 aktów z XII w., 15 z XIII w., 163 z XIV w. oraz 2048 z XV w. С.М. Каштанов, *Общие тенденции развития документирования в канцеляриях средневековой Руси*, w: *Восточная Европа в исторической ретроспективе. К 80-летию В.Т. Паушто*, под ред. Т.Н. Джаксон, Е.А. Мельникова, М. 1999, s. 101–103, uważa, że w Północno-Zachodniej Rusi, sporadycznie pojawiają się akty już w XII w., które były nośnikami regulacji socjalnych zależności: cztery książęce gramoty typu żałobannye dla dwóch Monastyrów – Jerzego i Pantelejmona (jak zaznacza samego terminu „żałobannaja gramota” w tym czasie jeszcze nie było). W Nowogrodzie są także. pisemne umowy pomiędzy mieszkańcami Nowogrodu a wielkim księciem, sporządzone w drugiej połowie XIII w.

⁴¹ Н.П. Дашкевич, *Княжение*, s. 8–9.

⁴² Ibidem, s. 104.

ja II); 3) od 1235 r. do śmierci Daniela Romanowicza w 1266 r.; 4) od 1266 do 1292 r.⁴³ Wśród też dotyczących *Kroniki halicko-wołyńskiej* pojawiła się i taka, że w tekście tego źródła można wyodrębnić dwa utwory: *Latopis Daniela Halickiego* (opisuje lata 1201/6709 – 1257/8/6765/6 i jest zabytkiem jednolitym) oraz *Latopis Wołyński* Wasylka (brata Daniela) i jego syna Włodzimierza⁴⁴. Lew Czerepnin autor tej hipotezy uważał, że *Latopis Daniela Halickiego* jest utworem napisanym prozą, który powstał na dworze Daniela Romanowicza⁴⁵ i składa się z trzech redakcji: 1) 1211 r., opisującej dziecięce lata Daniela i Wasylka Romanowiczów, której autorem miał być wspomniany w *Kronice halicko-wołyńskiej* Timofej 2) 1238–1245, którą miał napisać tysiącnik Demjan; 3) 1256–1257, powstałej przy katedrze chełmskiego biskupstwa⁴⁶.

W wyniku analizy występowania w *Kronice halicko-wołyńskiej* terminu *pieczętnik* tłumaczonego jako kanclerz, została wysunięta przez Włodzimierza Paszuto hipoteza istnienia kancelarii książęcej na dworze Daniela Romanowicza. Oparta ona jest również na śladach wykorzystania w poszczególnych przekazach dokumentów z archiwum książęcego⁴⁷. Prawdopodobnie kronikarz włączył do tekstu *Kroniki halicko-wołyńskiej* zwód kijowski z końca XII w. i kontynuowany do 1238 r.⁴⁸ – tzw. *Kijowski Wielkoksiążęcy Latopis*. Autor tej tezy uważa, że pierwsze próby opisanie dziejów Romanowiczów podjął Demjan, który ze względu na wiek porzucił obowiązki wojewody i zajął się pracą kronikarską⁴⁹. Za pierwszego redaktora zaś uważa Cyryla, późniejszego metropolitę Cyryla II, który najprawdopodobniej zredagował tekst około 1246 r. w Chełmie⁵⁰. Po jego wyjeździe do Nicei jego pracę miał kontynuować biskup Iwan, który w latach 60 XIII w. zredagował kronikę, uzupełniając tekst Cyryla o serie informacji zebranych z opowieści o wydarzeniach wołyńskich, austriackich,

⁴³ Por. I. Szaraniewicz, *O latopisach i kronikach ruskich XV i XVI wieku, a zwłaszcza o Latopisie „wielikoho kniaźstwa litowskoho i żomojtskoho”*, Kraków 1882, ss. 5–6, 39.

⁴⁴ Л.В. Черепнин, *Летописец Даниила Галицкого*, „Исторические Записки АН СРПР”, Т. 12, 1941, с. 228. Literatura patrz: A. Poppe, *Latopis Ipatjewki*, w: *Słownik Starożytności Słowiańskich*, T. 3, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 20–21.

⁴⁵ Л.В. Черепнин, *Летописец...*, s. 230.

⁴⁶ Ibidem, s. 249–253.

⁴⁷ В.Т. Пашуто, *Очерки*, ss. 73–74, 80–81, 87.

⁴⁸ Por. Ibidem, ss. 86, 89.

⁴⁹ Ibidem, s. 78.

⁵⁰ Ibidem, s. 91–92.

czeskich, jaćwieskich i tatarskich. Miał także wykorzystać i włączyć opis Chełma⁵¹ autorstwa Cyryla⁵². Po śmierci Daniela Romanowicza kronika powstawała we Włodzimierzu. Kolejna jej redakcja miała miejsce na dworze Włodzimierza Wasylkowicza około 1290 r. i składała się z nadwornego ksiązęcego latopisu, napisanego przez osobę duchowną bliską biskupowi włodzimierskiemu Jewstignejowi, litewskiego latopisu powstałego w Nowogródku⁵³, opowieści antytatarskich oraz opisów wypraw na Polskę i Litwę, dokumentów z ksiązęcego archiwum, a także duchownej literatury⁵⁴.

Antin Hensorskij chcąc ustalić poszczególne redakcje kroniki i jej autorów, posługuje się metodą retrospekcyjną. Zaczyna od ustalenia ostatniej redakcji, zastanawiając się, w którym momencie logiczny wykład został zachwiany i jakie wstawki pochodzą od ostatniego redaktora. Zakłada on, że ostatni redaktor uzupełniał tekst poprzedników chcąc dokonać ujednolicenia stylistycznego. Stara się on również wskazać autorów poszczególnych części poprzez częstotliwość używania przez nich słów i fraz. Metoda ta miała pomóc w określeniu kolejnych redakcji oraz poprawek naniesionych u poprzedników⁵⁵. Ostatecznie autor prezentowanej tezy dopatrzył się pięciu redakcji: 1) 1234 r., napisanej około 1255 r. w Chełmie przez biskupa Iwana utożsamianego z Iwanem Michałowiczem⁵⁶; 2) 1266 r., napisanej około 1269 r. w Chełmie przez Dionisija Pawłowicza⁵⁷; 3) 1285/1286 r., napisanej około 1286 r. w Przemyślu przez biskupa Memnona lub kogoś z jego otoczenia⁵⁸; 4) 1289 r., której redaktor dokonał po-

⁵¹ Znajdujący się pod rokiem 6767. *ПСПП*, t. 2, kol. 842.

⁵² В.Т. Пашуто, *Очерки*, ss. 92–93, 97–99, 101.

⁵³ Ibidem, ss. 113, 120–121, 129, analizując *Kronikę halicko-wołyńską* zauważa, że w źródle tym jest wiele napomnień do ówczesnej XIII – wiecznej Litwy i opis dziejów książąt tego terenu. Na tej podstawie wnioskuje, że informacje te pochodzą z nieznanego litewskiego zводу powstałego zapewne w monasterze, być może w Nowogródku.

⁵⁴ Ibidem, s. 129–130. Omówienie też Włodzimierza Paszuty i zestawienie ich z Antinem Hensorskim zob.: M. Font, *Geschichtsschreibung Des 13. Jahrhunderts an Der Grenze Zweier Kulturen. Das Königreich Ungarn Und Das Fürstentum Halitsch-Wolhynien*, Stuttgart 2005 (Abhandlungen der Geistes-und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 2005, nr 3), s. 32–34.

⁵⁵ А.І. Генсьорський, *Галицько-Волинський Літопис. Процес складання. Редакції і редактори*, Київ 1958, s. 4.

⁵⁶ Ibidem, ss. 16, 23, 66–67, 90–99. Por. biogram Iwana Michałowicza.

⁵⁷ А.І. Генсьорський, *Галицько-Волинський Літопис*, ss. 10–16, 71–72, 75, 78, 80, 83. Por. biogram Dionisija Pawłowicza.

⁵⁸ Ibidem, ss. 7–10, 51, 54.

prawek od roku 1261 r. i kontynuował redakcję do 1286 r.; stworzyła ją około 1289 r. w Lubomlu (ziemia chełmska) bliska osoba z otoczenia Włodzimierza Wasylkowicza, prawdopodobnie z lubomlskiej cerkwi⁵⁹; 5) 1292 r. obejmuje relacje od 1289 do 1292 r., pisana była na początku XIV w.⁶⁰ prawdopodobnie w Pińsku przez jednego z mieszkańców tego miasta, przebywającego zapewne pewien czas na dworze Mścisława Daniłowicza⁶¹.

Oryginalna metoda analizy, zaproponowana przez Aleksandra Użankova polega na śledzeniu w *Kronice halicko-wołyńskiej* przekazów, nazwanych przez niego „proroczymi informacjami”, w których kronikarz wspomina o wypadkach mających się wydarzyć. Zauważył, że w momencie, kiedy owe „prorocze informacje” zanikają, możemy wyodrębnić poszczególne redakcje tekstu. Założył także, że kronikarze korzystali z niezachowanego *Kijowskiego Wielkoksiażęcego Latopisu* doprowadzonego do 1238 r. Użankov uważa, że pierwsza redakcja *Kroniki halicko-wołyńskiej* powstała na przełomie 1246/1247 r.⁶² Powyższą tezę uzasadnia zanikiem „proroczych wstawek” pod koniec 1247 r. W tym samym czasie na Rusi powszechnie uznano siłę polityczną Daniela Romanowicza. Za autora kroniki uznał Cyryla (późniejszego metropolitę kijowskiego Cyryla II)⁶³. Druga redakcja miała powstać prawdopodobnie po śmierci Daniela Romano-

⁵⁹ Ibidem, ss. 5, 31–33, 52.

⁶⁰ Ibidem, s. 25–26. Antin Hensorskij zaznacza, że kronikarz zastosował w czasie opisów dotyczących Lwa Daniłowicza czasu zapszeszłego, którego używano opisując zmarłych władców. Uważa, że redakcja z 1292 r. mogła powstać po śmierci Lwa (1301 r.) w 1302 r. lub najpóźniej w 1303 r.

⁶¹ Ibidem, s. 30–31. Por.: M. Font, *Geschichtsschreibung*, s. 33.

⁶² А.Н. Ужанков, *Проблемы историографии и текстологии древнерусских памятников XI–XIII веков*, М. 2009, s. 317–318. We wcześniejszych publikacjach Użankow określił okres, w którym miała powstać pierwsza redakcja znacznie szerzej: koniec lat 40 – początek 50 XIII w.; А.Н. Ужанков, *Летописец Даниила Галицкого. Редакции, время создания*, „Герменевтика Древнерусской литературы X–XVI в.”, 1, М. 1989, s. 265–273; А.Н. Ужанков, *Летописец Даниила Галицкого. Проблема авторства*, „Герменевтика Древнерусской литературы X–XIII в.”, 3, cz. 1, М. 1992, s. 149–180. Por. przym. 66.

⁶³ А.Н. Ужанков, *Проблемы*, ss. 326–329, 335–337, tajemnicę autorstwa pierwszej redakcji widzi w przekazie o wyprawie Daniela do chana Moguczeja, celem otrzymania jarłyka na księstwo. Analizując tę podróż dochodzi do wniosku, że latopisarz był wraz z Danielem. Za kluczowe uznał słowa o tym, że Daniel otrzymał jarлык oraz „ci, którzy z nimi byli”. Idąc dalej tym tropem zadaje pytanie: „Kto mógł pretendować na halicko-wołyńską ziemię na równi z księciem Danielem Romanowiczem?” Wasylko według relacji kroniki nie

wicza w 1264 r., jednak nie wcześniej niż w 1262 r. Napisana miała być przez biskupa Iwana w Chełmie⁶⁴.

Moim zdaniem ustalenia A. Użankowa, są najbardziej przekonujące, ponieważ zastosowana przez niego metoda retrospektywna pozwoliła na wyodrębnienie kolejnych różnic redakcyjnych i chronologii ich powstania. Przekonująca jest również argumentacja dotycząca redakcji z 1247 r. autorstwa Cyryla. Natomiast zauważony przez historyków świecki charakter kroniki pozwala sądzić o bliskich kontaktach kronikarzy z członkami dworu księcia. Nie pozwala to jednak na wiarygodne ustalenie ich tożsamości. Poszukiwanie autorów wśród wzmiankowanych w *Kronice halicko-wołyńskiej* przedstawicieli otoczenia Romanowiczów ma moim zdaniem charakter spekulatywny, ponieważ opiera się na zawodnym założeniu, że kronikarz zapisał swoje imię na jej kartach.

Inni historycy, zajmujący się *Kroniką halicko-wołyńską* powoływali się w większości na wyżej wymienione hipotezy lub streszczali je w swych pracach, nie wnosząc istotnych modyfikacji⁶⁵. W ostatnim czasie powstają również

jeździł do ordy. Ostatecznie uznał, że Cyryl, analogicznie jak w 1263 r. Maksym, otrzymał jarłyk na objęcie urzędu metropolity. Ponadto zauważa, że w jarłyku z sierpnia 1267 r. od Mengu-Temura jest informacja, że Cyryl otrzymał jarłyki od wcześniejszych chanów. Równocześnie twierdzi, że przemilczenie imienia metropolity w *Kronice halicko-wołyńskiej* było celowe, gdyż nie wypadało opisywać niewygodnych zdarzeń o bytności głowy Kościoła ruskiego w ordzie po jarłyk. Uważa także Cyryla za autora *Opowieść o życiu Aleksandra Newskiego*. Ten zabytek piśmiennictwa ruskiego zbliżony jest manierą pisarską do *Kroniki halicko-wołyńskiej*.

⁶⁴ А.Н. Ужанков, *Летописец Данила Галицкого. Редакции*, s. 265–273; А.Н. Ужанков, *Летописец Данила Галицкого. Проблема авторства*, s. 149–180. А.Н. Ужанков, *Проблемы*, ss. 318, 324, 337, 360–364, 371 uważa, że z *Latopisu Daniela Halickiego* można wydzielić dwie redakcje: pierwszą, opisującą wydarzenia 1205 – początek 1247 r. (według datacji *Latopisu Hipackiego* 1201–1250) i drugą obejmującą wydarzenia od drugiej połowy 1247 r. do 1260 r. (według datacji *Latopisu Hipackiego* 6759–6768), końcówka, której od 1261 r. do 1264 r. nie zachowała się (ale istniała w oryginale). Została ona napisana zaraz po śmierci Daniela Romanowicza. Informacja o śmierci Daniela Romanowicza znajduje się pod 1264 r. w *Latopisie Woskreszeńskim* i według autora, analogiczne chronologiczne ramy miała struktura *Latopisu Daniela Halickiego*.

⁶⁵ Pierwszego przeglądu stanu badań dokonał А. С. Орлов, *О галицко-волинском летописании*, „Труды Отдела Древне-Русской Литературы Института Литературы” 5, 1947, s. 15–35 (tu zobacz zestawienie literatury XIX wiecznej początku XX wieku). А.А. Пауткин, *Галицкая летопись как памятник литературы древней Руси. Учебно-методическое пособие для студентов филологических факультетов государственных университетов*, М. 1990, 40–57, swoimi rozważaniami stara się

prace literaturoznawcze, przeważnie ukraińskojęzyczne⁶⁶. Moim zdaniem nie pogłębiają one w znaczący sposób dotychczasowych ustaleń historyków. Skupiają się bowiem na analizie językowej bez uwzględnienia szerszego kontekstu kulturowego i w niezadowalający sposób wykorzystują materiał porównawczy.

1.2. Chronologia Kroniki halicko-wołyńskiej

Istotnym problemem korzystania z *Kroniki halicko-wołyńskiej* jest sposób datacji opisanych wydarzeń. Najprawdopodobniej źródło to zostało włączone do redakcji hipackiej i chlebnikowskiej z tego samego protografu, który nie przetrwał do naszych czasów. Hipacki, jako wcześniejszy, cieszy się większą popularnością wśród badaczy, przez co częściej jest wykorzystywany. Chlebnikowski z kolei, w przeciwieństwie do zwodu hipackiego, nie posiada układu rocznikarskiego, który został dodany do niego na początku XIV w. lub w poł. XV w.⁶⁷

wzmocnić hipotezę Hensorskiego. Н.Ф. Котляр, *Галицко-Волинская Летопись. Источники, структура, жанровые и идейные особенности*, „Древнейшие Государства Восточной Европы. Материалы и исследования”, 1995, М. 1997, s. 87–165, między innymi rozwinął hipotezę Czerepnina uznając, że pierwsza redakcja miała miejsce nie wcześniej niż w 1212 r. Ponadto wydzielił nie osobne redakcje, lecz osobne opowiadania. W ramach *Latopisu Daniela Halickiego*: 1) *Naczelne Halickie 1212 r.*; 2) *Opowieść o gromadzeniu przez Daniela wołyńskiej ojcowizny*; 3) *Powieść o odzyskaniu przez Daniela halickiego stolca oraz wchodzącą w jej skład Opowieść o najeździe Batyja*. 4) *Opowieść o walce Daniela przeciwko mongolskiemu jarzmowi*. W skład *Latopisu Wasylka Romanowicza* miały wchodzić: 1) *Opowieść o wojnie Burundaja*; 2) *Opowieść o relacjach z Litwą*. Z *Latopisu Włodzimierza Wasylkowicza* oraz *Fragmentu latopisu Mscisława Daniłowicza* nie wydzielił opowiadań (Zob.: Н.Ф. Котляр, *Галицко-Волинский свод: Летопись или собрание повестей*, *Средневековая Русь* 6, 2006, s. 119–137 – tu zob. twórczość Kotljar). M. Bartnicki, *The Halych-Volhynian Chronicle as a source for the history of Central-Eastern Europe in the 13th century*, „Quaestiones Mediaevali Novae” 13, 2008, s. 349–357, pobeżnie omówił literaturę, pomijając niezwykle ważny dla problemu autorstwa oraz kolejnych redakcji *Kroniki halicko-wołyńskiej* dorobek A. Użankova. А. Горovenko, *Меч Романа Галицкого. Князь Роман Мстиславич в истории, эпосе и легендах*, СПб 2011, s. 191–208.

⁶⁶ Omówienie literatury zob.: Н. Федорак, *Поэтика Галицко-Волинського Літопису*, Львів 2005.

⁶⁷ Omówienie literatury zob.: *Словарь книжников и книжности древней Руси. XI первая половина XIV в.*, Т 1, ред. Д.С. Лихачев, Ленинград 1987, s. 235–241. Por.: O. Pritsak, *Introduction*, w: *The old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles. The Ostroz'kyj*

Oba przekazy nieznacznie się różnią między sobą. Ostatnie badania pokazały, że to właśnie w *Latopisie Chlebnikowskim*, a nie hipackim, zachował się bardziej prawidłowy układ kart⁶⁸.

Informacja o podejściu kronikarza do stosowanej datacji oraz planowana metoda pracy pojawia się w samym źródle. Czytamy:

Roku 1254. Tego roku, po upływie pewnego czasu. Chronograf musi pisać o wszystkim co zaszło, czasami wybiegać w przód, a czasami cofać się do wcześniejszych [wydarzeń]. Ten kto mądry, zrozumie. Liczba roku tu nie była pisana, potem dopiszemy chronologię na sposób antiochejski, wedle olimpiad, wedle greckiego rachunku, według przestępnych lat rzymskich, tak jak Jewswiejw Pamfil i inni latopisarze robili, od Adama do Chrystusa. Wszystkie daty dopiszemy później – porachowawszy je.

Въ лето [6762]. В та же лета времени минувшу. Хронографу же нужна есть писати все и вся бывшая, овогда же писати впередня овогда же востопнати в задняя. Чьтыи мудрыи, разумеет. Число же летою зде не писахомъ, в задняя впишемъ по Антивохыискуымъ Соромъ, алумпятамъ, Грыцкыми же численицами, Римьскы же висикостомъ, якоже Съвсевичи и Памфильтово иннии хронографи списаша, от Адама до Хрестоса. Вся же лета спиемъ роцетъше во задъня⁶⁹.

Zacytowana wzmianka jest wtrętem, o czym może świadczyć zbędne określenie, „в та же лета времени минувшу”. Przekaz ów stanowi równocześnie zapowiedź wprowadzenia dat do narracji, od Adama do Chrystusa, tak jak to inni latopisarze robili. Najprawdopodobniej chodzi tu o uzupełnienie dat w analogiczny sposób, jak w *Powieści minionych lat*, w której pod rokiem 6360 (852) czytamy:

Dlatego też stąd zaczniemy i liczby położymy. Otóż od Adama i do potopu lat 2242, a od potopu do Abrahama lat 1000 i 82, a od Abrahama do wychodźstwa Mojżeszowego lat 430, a od wychodźstwa Mojżeszowego do Dawida lat 600 i 1, a od Dawida i od początku państwa Salomonowego do zajęcia Jerozolimy lat 448, a od zajęcia do Aleksandra [Macedońskiego]

(Xlebnikov) and Četvertyns'kyj (Pogodin) Codices, 1990, ss. 18–19, 42–44 (=Harward library of early Ukrainian literature. Texts, t. 8). Ostatnio A.П. Толочко, *Происхождение хронологии Ипатьевского списка Галицко-Волынской летописи*, „Palaeoslavica” 13, 2005, nr 1, s. 94–108 za O. В. Романова, *О хронологии Галицко-Волынской летописи XIII века по Ипатьевскому списку*, w: *Прошлое Новгорода и Новгородской земли. Материалы научной конференции*, Новгород 1997, s. 66–70, ustalił, że do powstania „Latopisu Hipackiego” wykorzystana była „Sofijskaja I Letopis”, dlatego też okres powstania siatki chronologicznej przesunął z początku XIV w. na 1 poł. XV.

⁶⁸ Por.: А. Толочко, *Как выглядел оригинал галицко-волынской летописи*, „Rossica Antiqua. Исследования и материалы” 1, 2006, s. 175–183 (tu omówienie literatury).

⁶⁹ ПСРЛ, t. 2, kol. 820.

lat 318, a od Aleksandra do narodzenia Chrystusa lat 333, a od narodzenia Chrystusa do Konstantyna lat 318, a od Konstantyna zaś do tegoż Michała lat 542. A od pierwszego roku panowania Michała do pierwszego roku Olega, kniazia ruskiego, lat 29, a od pierwszego roku Olega, gdy osiadł w Kijowie, do pierwszego roku Igora lat 31, a od pierwszego roku Igora, do pierwszego roku Światosława lat 33, a od pierwszego roku Światosława do pierwszego roku Jaropelka lat 28; a Jaropelk władał lat 40. Przeto od śmierci Światosława do śmierci Jarosława lat 85; a od śmierci Jarosława do śmierci Światopelka lat 6070.

Zapewne i pisarz *Kroniki halicko-wołyńskiej* miał zamiar wymienić władców, aż doszedłby do Daniela i Wasylka Romanowiczów, spełniając tym samym zapowiedź uzupełnienia siatki chronologicznej od Adama do Chrystusa⁷¹.

Brak pierwotnego podziału rocznego widać w konstrukcji *Kroniki halicko-wołyńskiej*. Składa się ona z różnego rodzaju opowiadań. Kronikarz chcąc zachować ciągłość opowiadania i starając się zaznaczyć (przynajmniej w niektórych miejscach) kolejność wydarzeń posługuje się różnymi frazami mającymi określić czas⁷², które także ułatwiają datację⁷³, jak np.: *времени же минувшию* (po pewnym czasie)⁷⁴, *малу же времени минувшию* („nie upłynie wiele czasu”)⁷⁵, *в то же время*

⁷⁰ „Темже отселе почнем и числа, яко отъ Адама до потопа леть 2242, а отъ потопа до Оврама леть 1000 и 82, а отъ Аврама до исхоженья Моисеева леть 430, отъ исхоженья Моисеева до Давида леть 600 и 1, а отъ Давида и отъ начала царства Соломона до плененья Иерусалимля леть 448, а отъ плененья до Олександра леть 318, а отъ Олександра до рождества Христова леть 333, а отъ Христова рождества до Коньстянтина леть 318, отъ Коньстянтина же до Михаила сего леть 542, а отъ первого лета Михайлова до первого лета Олгова, Русскаго князя, леть 29, а отъ первого лета Олгова, понелиже седе в Кieve, до первого лета Святъславля леть 33, а отъ первого лета Святославля до первого лета Ярополча леть 28, а Ярополкъ княжи леть 8, а Володимерь княжи леть 37, а Ярославъ княжи леть 40. Темже отъ смерти Святославля до смерти Ярославли леть 85, а отъ смерти Ярославли до смерти Святополчи леть 60” – *ПСРЛ*, т. 1, s. 17–18.

⁷¹ Рог. А.П. Толочко, *Происхождение хронологии Ипатьевского списка Галицко-Волинской летописи*, „*Palaeoslavica*” 13, 2005, nr 1, s. 81–82.

⁷² Рог. Л.В. Черепнин, *Летописец Данила Галицкого*, „Исторические Записки АН СРРР”, Т. 12, 1941, s. 230–231; М. Д. Приселков, *Летописание Западной Украины*, w: *История русского летописания XI–XV вв.*, СПб 1996, s. 292–293.

⁷³ Jak zauważył М. Грушевський, *До справи хронологічної звязи в Галицько-Волинській літописи*, „Записки Наукового Товариства імени Шевченка” 52, 1903, s. 2, kronikarz w ten sposób łączy opisane wydarzenia z „chronologicznymi czy też stylistycznymi wskazówkami”.

⁷⁴ *ПСРЛ*, т. 2, kol. 732.

⁷⁵ *ПСРЛ*, т. 2, kol. 771.

(w tym czasie)⁷⁶ *зиме же* (zimą)⁷⁷, *весне же бывшии* (z nastaniem wiosny)⁷⁸, *лету же наставиу* (z nadejściem lata)⁷⁹, *траве же бывшии* (kiedy wyrosła trawa)⁸⁰, *мы же на преднее возвратимся* (my tymczasem powróćmy do wcześniejszej [opisywanych wydarzeń])⁸¹, *в та же лето или преже или потомъ* (tego roku albo wcześniej, albo później)⁸² *рекамъ наводнившимся* (wezbrały rzeki)⁸³.

Literatura związana z datowaniem narracji w *Kronice halicko-wołyńskiej*, mimo prawie 150 lat pracy nad tym zabytkiem, ciągle jest skromna. Pierwsze pogłębione badania na ten temat wydał Izidor Szaraniewicz⁸⁴. Mimo upływu lat, drobnych korekt i uzupełnień datacyjnych poczynionych przez badaczy⁸⁵,

⁷⁶ ПСРЛ, т. 2, kol. 774.

⁷⁷ ПСРЛ, т. 2, kol. 774.

⁷⁸ ПСРЛ, т. 2, kol. 732.

⁷⁹ ПСРЛ, т. 2, kol. 775.

⁸⁰ ПСРЛ, т. 2, kol. 770.

⁸¹ ПСРЛ, т. 2, kol. 721.

⁸² ПСРЛ, т. 2, kol. 828.

⁸³ ПСРЛ, т. 2, kol. 776. Na podstawie tego określenia można założyć, że mamy do czynienia z końcem zimy lub początkiem wiosny.

⁸⁴ И. Шараневичъ, *Исторія Галицко-Володимирскои Руси. Отъ найдавнішихъ временъ до року 1453*, Львовъ 1863, s. 63–125; I. Szaraniewicz, *Die Hypatios-Chronik als Quellen-Beitrag zur österreichischen Geschichte*, Lemberg 1872, ss. 6–8, 39–91; I. Szaraniewicz, *O latopisach i kronikach ruskich XV i XVI wieku, a zwłaszcza o Latopisie „wielikoho kniazstwa litowskoho i žomojtskoho”*, Kraków 1882, s. 6–91.

⁸⁵ Рог.: Б. Барвінський, *Преибузьський зїзд в справі спадщини по Бабенбергах. Причиню до історії великого австрійського безкоролівя*, „Записки Наукого Товариства імени Шевченка” 52, 1903, s.1–27 (w tym samym tomie ukazała się odpowiedź М. Грушевський, *До справи*, s. 1–5); Н. Ловміаński, *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, т. 2, Wilno 1932, s. 344; С. Білецький, *Перша історична згадка про місто*, в: *Нариси історії Львова*, Львів 1956, s. 20; В.Т. Пашуто, *Очерки*, s. 237–238, 258, 299; Idem, *Образование Литовского государства*, М. 1959, ss. 131, 380; В. Вłodarski, *Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich*, Lwów 1936, s.33; Idem, *Polska i Ruś*, Warszawa 1966, s. 68–70, 178; Idem, *Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początku XIV wieku (1250–1309)*, Lwów 1931, s. 17; *Літопис руський*, пер. Л. Е. Махновец, К. 1989, ss. 370–375, 377–379, 383–384, 390–393, 398, 400–401, 406, 409, 412–417, 424, 427–428, 434–437, 451; М.Ф. Котляр, *Війна волинського князівства з добжинським орденом*, в: *Середньовічна Україна*, т. 1, 1994, s. 17–28; Н. Полонська-Василенко, *Історія України*, т. 1, Київ 1995, ss. 195, 278; S. Sroka, *Z dziejów stosunków polsko-węgierskich w późnym średniowieczu*, Kraków 1995, s. 33; О. Масан, *Добжинський орден (до історії дорогичинського інциденту 1237 року)*, в: *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії (збірник наукових статей)*, т. 1, Чернівці 1996, s. 46; Idem, *Добжинський орден...*, т. 2, s. 52–62; М. Ю. Люстров, *Европа и европейцы в Галицко-Волынской Летописи*,

podstawową pracą dotyczącą rekonstrukcji dat nadal jest *Хронологія подій галицько-волинської літописи*, Michała Hruszewskiego⁸⁶.

1.3. Wiarygodność Kroniki halicko-wołyńskiej

Po roku 1842 r.⁸⁷, czyli od chwili odkrycia *Latopisu Hipackiego*, którego jedną z części stanowi *Kronika halicko-wołyńska*, badania nad historią i kulturą Rusi Halicko-Wołyńskiej zaczęły się szybko rozwijać. Badacze dziejów tej części Rusi zgodnie uznali omawiany zabytek piśmienniczy za źródło wiarygodne⁸⁸. Pojawiające się na jego kartach postacie, głównie członkowie elit ruskich i krajów ościennych, znajdują swe potwierdzenie w innych źródłach – zarówno latopisarskich, jak i z kręgu kultury łacińskiej. Omawiane dzieło, mimo że znakomicie wpisuje się w nurt literatury określany jako kroniki świata (*Weltchronik*)⁸⁹ jest niedostrzegane przez badaczy nie posługujących się językiem rosyjskim, a przez to rzadko wykorzystywane. Tymczasem już Włodzimierz Dworczak zauważył, że

w: Древнерусская литература. Тема Запада в XIII–XV вв. II повествовательное творчество, М. 2002, s. 9–25; D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań-Warszawa 2002, s. 68, 98, 110–111, 129, 136, 171–172; A. Jusupowicz, *Domus quondam dobrinensis. Przyczynek do dziejów templariuszy na ziemiach Konrada Mazowieckiego*, „Zapiski Historyczne” 71, 2006, z. 1, s. 7–18; Idem *Przynależność polityczna Drohiczyzna w XII i pierwszej połowie XIII w.*, w: *Дрогичинь 1253. Матеріали міжнародної конференції з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича*, Iwanofrankowsk 2008, s. 153–171.

⁸⁶ М. Грушевський, *Хронологія подій галицько-волинської літописи*, „Записки Наукового Товариства імені Шевченка” XLI, 1901

⁸⁷ Badacze zachodni swoje badania opierali na źródłach łacińskich. Por. J. A. Hoppe, *Ältere und neuere Geschichte der Königreiche Galizien und Lodomerien mit einer geographischen Karte*, Wien 1792.

⁸⁸ Badacze wykorzystujący *Kronikę Halicko-Wołyńską* są zgodni co do jej wyjątkowości. Szczegółowe rozważania można zaobserwować w kolejnych studiach poświęconych wydarzeniom na ziemi halickiej i włodzimierskiej (lit. zob w.: W. Nagirnyy, *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198/99 – 1264*, Kraków 2011 r., 364 s.), dlatego też w tym podrozdziale chciałbym zwiększyć zaprezentować wiarygodność oraz niewykorzystany potencjał badawczy tego źródła.

⁸⁹ W wieku XIII jak zauważył w swym artykule S. Haider, *Die schriftlichen Quellen zur Geschichte des österreichischen Raumes im frühen und hohen Mittelalter*, w: *Die Quellen zur Geschichte österreichisches*, hrg. von E. Zöllner, Wien 1982, s. 38, powstają „światowe kroniki” (*Welt-Chronik*), które nie tylko zawierają informacje o państwie na terenie którego powstają i o sąsiadach, ale także o wydarzeniach rozgrywających się w dalszych zakątkach świata.